

Ольга Деркачова

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ЧАРІВНОЇ КАЗКИ У «МАЛЕНЬКОМУ КУЛЬГАВОМУ ПРИНЦІ» Д. М. М'ЮЛОК

Анотація. У статті окреслено основні аспекти інтерпретації казки Д. М. М'юлок. Аналізуються елементи чарівної казки, наявні у тексті англійської письменниці, та їхні трансформації; розглядається синтез фольклорної семантики та письменницького ідіостилу; осмислюються окремі складові поетики літературної та фольклорної казки.

Ключові слова: М'юлок, Маленький кульгавий принц, чарівна казка, хронотоп, структура.

Діна Марія Крейк (дівоче прізвище, яким авторка підписувала свої твори, – М'юлок) є авторкою практично невідомої казки «Маленький кульгавий принц», що стала предтечею «Маленького принца» Антуана де Сент Екзюпері [5]. Цей твір вийшов у 1874 році в Америці, а через рік – в Англії. Це неординарна розповідь про зростання та змужніння принца-каліки, що тривалий час перебуває в ізоляції від зовнішнього світу, а потім віддано править своєю державою [6].

За жанром – це літературна казка з елементами казки чарівної. Вивчення цього жанру має усталену традицію: О. Анатольєва, Л. Брауде, М. Грушевський, О. Кирилова, Т. Леонова, М. Липовецький, І. Лупанова, Л. Овчинникова, Л. Прохорова, І. Рудченко, М. Сумцов, І. Франко, Ю. Ярмиш.

О. Анатольєва та Л. Брауде визначають цей жанр як результат безпосереднього використання автором системи народної казки [1], [3]. Л. Овчинникова зазначає, що народна казка є жанровою першоосновою, але літературна казка поступово віддаляється від неї [9]. Л. Брауде вважає, що домінантою у літературній казці є чарівність. Чудо, диво відіграє роль сюжетоутворюючого фактора, а також допомагає охарактеризувати персонажів [3, с. 7]. У літературній казці естетичні та морально-етичні проблеми вирішують у чарівно-фантастичному розвитку подій. На думку Н. Большакової, чарівне не є домінантною ознакою цього жанру. Таким чином, можна виділити такі особливості літературної казки: типові казкові образи, стилістичні кліше, умовність простору та часу, повторюваність однорідних дій.

Літературна казка Д. М. М'юлок містить елементи чарівної казки. Але це питання залишається фактично невивченим, як і творчість англійської авторки загалом (маємо чи не єдине ґрунтовне дослідження творчості письменниці, здійснене Саллі Мітчел, в якому вона побіжно торкається дитячої творчості М'юлок [11]), що і зумовило актуальність нашого дослідження, в якому ми спиратимемося на праці В. Проппа, Є. Мелетинського, Н. Большакової.

Мета статті – проаналізувати елементи чарівної казки, наявні у тексті англійської письменниці, та їхні трансформації; розглянути синтез фольклорної семантики та письменницького ідіостилу, зокрема складові поетики літературної та фольклорної казки.

В. Пропп визначає актантів чарівної казки (зловмисник, дарувальник чарівного, помічник, царівна або її батько, відправник, герой, несправжній герой), інваріантність набору функцій (вчинків діючих осіб), лінійну послідовність цих функцій, а також набір ролей, розписаних між персонажами [10]. Ці функції розподілені між сімома персонажами. Є. Мелетинський об'єднує казкові функції у великі структуроутворюючі одиниці:

наявність/відсутність незалежного від героя об'єкта боротьби, здобування шлюбного партнера і чарівного предмета, здобування об'єкта героєм для себе або для когось, фактор родинного характеру основної колізії, виявлення казки з чітко міфологічним забарвленням ворожого герою демонічного світу [8].

Експозиція «Маленького кульгавого принца» є такою: «Yes, he was the most beautiful Prince that ever was born. Of course, being a prince, people said this; but it was true besides» [12]. Таким чином, казка починається з народження героя. Також ми дізнаємося про те, що брат короля хотів позбутися маленького спадкоємця, щоб самому згодом отримати корону. У зав'язці розповідається про каліцтво маленького принца і про смерть його батьків. Від чарівної казки успадковано вигнання головного героя з дому. Брат короля, а тепер новий король, наказує вислати маленького принца і поселити у високій башті, куди ніхто не зможе дістатися.

Розвиток сюжету чарівної казки полягає у тому, що герой шукає втрачене. У казці М'юлок ми спостерігаємо за зростанням маленького героя Долора, за тим, як йому допомагає його хрещена мати фея, подарувавши чарівний плащ, за допомогою якого він може пізнати навколишній світ. Кульмінацією є повернення маленького кульгавого принца та отримання ним корони, тобто перемога, як і у чарівній казці. Розв'язка – опис правління і відмова вже короля Долора від престолу та бажання прожити решту життя у спокої.

Як бачимо, казкові структури казки М'юлок наповнені дещо іншим змістом. Спільним із чарівною казкою є наявність зловмисника (дядько Долора), дарувальника (фея), помічника (чарівний плащ), героя (маленький принц).

Але ця казка вже є доволі відірваною від фольклорної традиції, що доводиться іншим насиченням композиційних елементів казки, особливим героєм, постійною присутністю оповідача, що звертається реципієнта: «Why, if I were to answer all these questions I should have to write another book. And I'm tired, children, tired – as grown-up people sometimes are, though not always with play. (Besides, I have a small person belonging to me, who, though she likes extremely to listen to the word-of-mouth story of this book, grumbles much at the writing of it, and has run about the house clapping her hands with joy when mamma told her that it was nearly finished. But that is neither here nor there.)» [12].

Окремо варто зупинитися на героєві. Це маленький хлопчик, що не може ходити. Його хрещена дарує йому плащ, який допомагає пересуватися, але не зцілює. Будучи мудрим правителем, Долор також не отримує винагороди, як це було би у фольклорній казці. Таким чином, авторка демонструє, що фізичне каліцтво не є ні завадою, ні проблемою. Також цей герой не одружується, у нього немає дітей. Річ у тім, що авторці більше важив морально-етичний аспект, а не турбота про традиційно-щасливу долю її героя.

Найефективнішим, на думку Н. Большакової, у вивченні літературної казки є структурно-генетичний підхід, запропонований М. Липовецьким [2]. Сутність його в описі не лише структури, але й генезису цього явища, тобто вивчення структурних доміант з урахуванням їхнього розвитку та трансформацій під впливом конкретної культурно-історичної дійсності [7]. Казка «Маленький кульгавий принц» належить до Вікторіанської епохи з її мирним розвитком, чітким моральним кодексом та консервативними цінностями. Скромність, чесність, працелюбність, відданість – головні позитивні риси героя цієї епохи. «He never gave them a queen. When they implored him to choose one, he replied that his country was his bride, and he desired no other. But perhaps the real reason was that he shrank from any change; and that no wife in all the world would have been found so perfect, so lovable, so tender to him in all his weaknesses as his beautiful old godmother» [12]. Саме так авторка мотивує самотність короля Долора, підкреслюючи його чесноти.

Змістовими елементами літературної казки, на думку М. Липовецького, є чарівно-казковий хронотоп та ігрова атмосфера. Цей хронотоп є оновленим варіантом народної чарівної казки. В. Пропп простежив зв'язок народної чарівної казки з міфом. Поступовий перехід від міфу до казки відбувався на фоні розвитку людської цивілізації і деструкції міфологічної свідомості. Головний чинник – відмова від обряду ініціації, а блага, які отримувалися актом посвяти, стали незрозумілими [10, с. 64]. Таким чином, трансформація міфологічних уявлень про буття призводить до появи казки, що наповнюється етичним змістом.

Хронотопна структура чарівної казки дублює структуру міфологічного хронотопу, але опозиція космосу та хаосу, шлях, сакральний центр, горизонтальне та вертикальне зонування отримує інший смисл [2]. Тобто міфологеми змінили свою семантику, перетворюючи міфічний хронотоп у чарівно-казковий. Хронотоп чарівної казки у літературній трансформується у тій чи тій формі в залежності від історичного періоду чи індивідуального світогляду. У нашому випадку маємо лише часткову модифіковану актуалізацію фрагментів просторово-часової системи чарівної казки.

Простір, в якому відбувається казкова дія, можна поділити на два підпростори: Цей світ та Інше царство. Така композиція пов'язана з ритуалом ініціації: акт дорослішання має відбутися через вмирання та наступне нове народження. У казці М'юлок двома підпросторами є королівство Долора та башта, в якій його дитиною тривалий час тримали ув'язненим.

Ще одним змістовим елементом жанру літературної казки, що нагадує про її архаїку, є ігрова атмосфера, що розвинулася з артистичної оповідної манери чарівної казки. Її джерелом є зв'язок з архаїчним культовим обрядом-дійством [2].

Ігрова атмосфера у «Маленькому кульгавому принці» досягається постійним зверненням авторки до читача, а також її коментарями того, що відбувається у казці. Така двоїстість є й у чарівних казках: оповідач не розділений з героєм, але й не злитий з ним. У фольклорній казці оповідач виконує три функції: героя казки, носія її законів та реально-го оповідача. У казці М'юлок немає першої функції, але дві інші є. Відбувається зміна масок, що створює ігровий ефект. Одночасно авторка використовує такі прийоми, що дають читачу можливість відчувати себе учасником казкових подій.

У літературній казці повинні бути легко впізнавані елементи казкової поетики, своєрідні казкові маркери. Наприклад, казкові випробування, окремі казкові мотиви, стійкі функції персонажів, традиційні формули-кліше, імена персонажів чарівних казок, інтонаційно-мовленнєвий лад тощо. Саме вони є допоміжними сигналами для сприйняття різних модифікацій казкового жанру і впізнаваності тексту як казки. У казці «Маленький кульгавий принц» такими маркерами є заголовок, герой-принц, хрещена-фея, чарівний плащ, покарання зловмисника, щасливий фінал. Повний заголовок звучить так: «Маленький кульгавий принц та його плащ для мандрів» і орієнтує нас на казковий сюжет. Герой-принц, геріня-фея є типовими для казок, як і чарівний предмет.

Також казка споріднена з такими творами: «Спляча красуня», «Білосніжка», «Рапунцель» схожими персонажами: хрещена-фея, вороже налаштований родич, ув'язнення у вежі, що також є своєрідним маркером упізнавання у «Маленькому кульгавому принці» казки.

Структура літературної казки формується за рахунок чарівно-казкового хронотопу, ігрової атмосфери, наявності казкових маркерів, присутності хоча би кількох актантів та закріпленого за ними кола дії. Казка «Маленький кульгавий принц» є симбіозом літературних та фольклорних складників. Щодо фольклорного складника, то він чітко просте-

жується у структурі і наявності казкових маркерів, але М'юлок насичує свою казку новим змістом, зумовленим тогочасними культурно-історичними особливостями. Водночас, виступаючи оповідачем, вона звертає увагу реципієнта, що розповідає саме казку: «If any reader, big or little, should wonder whether there is a meaning in this story deeper than that of an ordinary fairy tale, I will own that there is. But I have hidden it so carefully that the smaller people, and many larger folk, will never find it out, and meantime the book may be read straight on, like «Cinderella,» or «Blue-Beard,» or «Hop-o'-my-Thumb,» for what interest it has, or what amusement it may bring» [12]. Авторка наголошує, що її казка має подвійний зміст, можливість подвійного відчитування: її можна читати як звичайну казку або ж віднайти глибший підтекст, що немає нічого спільного з традиційною казкою. Закодовані смисли можна знайти, уважніше поглянувши на образ хрещеної-феї, що з'явилася, немов янгол-охоронець, з метою показу безмежної божественної любові та її впливу на людське життя. Батько письменниці був фанатичним священиком-нонконформістом, для якого Бог був утіленням жорсткості та гніву. Образ хрещеної-феї абсолютно протилежний: вона мудра, чесна, любляча, весела. Це персонаж є наче контраргументом концепції Бога батька М'юлок. Також С. Мітчел вважає, що життя принца Долора символізує життя багатьох жінок Вікторіанської епохи: заміжні, безсилі, беспорядні. Вони прагнуть до внутрішнього самовизначення, що не має суперечити звичному статусу, проте робить життя відносно прийнятним, а нереалізований потенціал скеровується на життя для і заради інших [11].

«**Маленький кульгавий принц**» Д. М. М'юлок має яскраво виражені елементи чарівної казки: казкову експозицію, зав'язку, кульмінацію, розв'язку, актанти (зловмисник, герой, помічник, дарувальник), два підпростори (башта та королівство), ігрова атмосфера (носії законів казки та реальний оповідач), казкові маркери (герой-принц, хрещена-фея, чарівний плащ, покарання зловмисника, щасливий фінал). Особливість цієї казки зумовлена ідіостилем автора, а також культурно-історичним контекстом.

Література

1. Анатольева Е. А. Тайны литературной сказки / Е. Анатольева. – М. : ПРЕСТ, 1998. – 226 с.
2. Большакова Н. Игровая поэтика в литературных сказках Михаэля Энде / Н. Большакова // <http://nest.udm.net/unter/nes/spiel.htm#0>
3. Брауде Л. Ю. Скандинавская литературная сказка / Л. Брауде. – М. : Наука, 1979. – 208 с.
4. Горбонос О. Теоретико-методологічні засади генології літературної казки / О. Горбонос // http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pafn/2010_49/Pdf/41-47.pdf
5. Деркачова О. «Маленький кульгавий принц» М'юлок як предтеча «Маленького принца» Екзюпері / О. Деркачова // Література. Діти. Час. – Випуск 3. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. – С. 60-65.
6. Деркачова О. Літературна казка Великобританії // О. Деркачова, С. Ушневич. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. – С. 5-15.
7. Липовецкий М. Н. Поэтика литературной сказки (На материале русской литературы 1920–1980-х годов) / М. Н. Липовецкий. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1992. – 184 с.
8. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / Е. Мелетинский. – М.: Восточная литература, РАН, 2000. – 407 с.
9. Овчинникова Л. В. Русская литературная сказка XX века: История, классификация, поэтика: Дис. д-ра филол. Наук / Л. Овчинникова. – М., 2001. – 387 с.

10. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки / В. Пропп. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 364 с.
11. Books for Children: Dinah Maria Mulock Craik by Sally Mitchel // <http://www.victorian-web.org/authors/craik/mitchell/5.html>
12. The Little Lame Prince by Dinah Maria Mulock Craik // http://www.gutenberg.org/catalog/world/readfile?fk_files=3087405
13. Tolkien J.R.R. On Fairy-Stories / J.R.R. Tolkien // http://bjorn.kiev.ua/librae/Tolkien/Tolkien_On_Fairy_Stories.htm

Olga Derkachova

**The Structural Elements of Magic Fairy-tale
in «The Little Lame Prince» by D. M. Mulok**

Summary. The article deals with the basic aspects of interpretation of fairy-tale by D. M. Mulok. The elements of magic fairy-tale, presented in text of M'ulok, and their transformations are analysed; the synthesis of folk-lore semantics and writer manners are examined; the poetics components of literary and folk-lore fairy-tale are comprehended.

Keywords: Mulok, Little Lame Prince, magic fairy-tale, khronotop, structure.

Ольга Деркачева

**Структурные элементы волшебной сказки
в «Маленьком хромом принце» Д. М. Мьюлок**

Аннотация. В статье очерчены главные аспекты интерпретации сказки Д. М. Мьюлок. Анализируются элементы волшебной сказки, имеющиеся в тексте английской писательницы, их трансформации; рассматривается синтез фольклорной семантики и писательского идиостиля; осмысливаются отдельные составляющие поэтики литературной и фольклорной сказок.

Ключевые слова: Мьюлок, Маленький хромой принц, волшебная сказка, хронотоп, структура.